

Tal Maes

111 plekken
in Den Haag die je
gezien moet
hebben

111

UITGEVERIJ THOTH BUSSUM

Woord vooraf

Ik bof toch maar. Als echt stadsmens, maar ook als grote liefhebber van zee, duinen en natuur, woon ik in de beste stad van Nederland. Binnen tien minuten zit ik aan het stille Zuiderstrand, binnen vijftien minuten sta ik op het Binnenhof, binnen twintig minuten ben ik in het Haagse Bos.

Voor deze gids fietste en wandelde ik de hele stad door: van Kijkduin tot Wassenaar, van Scheveningen tot het Zuiderpark en verder. Ik verdiepte me in plekken waar ik jarenlang voorbij was gefietst, sprak Haagse ondernemers met passies en dromen, bezocht de mooiste musea, nam boeiende rondleidingen, at en dronk de beste Haagse specialiteiten. Bij elke afgelegde kilometer en iedere plek die ik bezocht, groeide mijn liefde voor de stad, die veel meer verrassingen voor me verborgen hield dan ik had vermoed.

Een geboren en getogen Hagenaar ben ik niet. Ik kwam er in 1993 terecht en ben zelfs een keer weggeweest: vijf jaar woonde ik met mijn gezin in Washington, DC. Toen ik in 2015 terugkeerde, besepte ik des te meer hoe uniek Den Haag, stad aan zee, is. Zonder het echt te weten, had ik de krijgende meeuwen en het op heldere dagen knisperende, zuivere zeelicht gemist. Zelfs in de binnenstad weet je dat de kust niet ver weg is. Dat ik vrijwel meteen na mijn terugkomst uit het buitenland op zoek mocht gaan naar 111 bijzondere plekken in Den Haag, heeft mijn band met de stad versterkt. Ik voel me meer dan ooit een Hagenaar.

Deze 111 plekken zijn een selectie, het hadden er met gemak ook 150 of 200 kunnen worden. Bij mijn keuze heb ik zoveel mogelijk geprobeerd alle gezichten van de stad te laten zien. Naast stad aan zee en groene stad is Den Haag immers ook hofstad, regeringsstad, internationale stad van vrede en recht, museumstad, winkelstad, uitgaansstad, festivalstad, stad van grote namen, stad van kleine ondernemers én ooievaarsstad. Voor niet-Hagenaars maar zeker ook voor Hagenaars is het de moeite waard om op ontdekkingsstocht te gaan!

Dit boek verschijnt in de 111 PLEKKEN-serie die Uitgeverij THOTH uitgeeft in samenwerking met EMONS Verlag GmbH, Keulen naar het voorbeeld van de succesvolle 111 ORTE-serie.

© 2017 Tal Maes en Uitgeverij THOTH, Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum
WWW.THOTH.NL

Deze uitgave is met de meeste zorg samengesteld. De juistheid van de gegevens is mede afhankelijk van de informatie die beschikbaar werd gesteld. Indien die informatie onjuistheden blijkt te bevatten, kan de auteur noch de uitgever daarvoor aansprakelijk worden gesteld.

© Foto's Tal Maes

Cartografie: altancicek.design
Lithografie: BFC Graphics, Amersfoort
Vormgeving: Studio Hans Lemmens, Ipendam, naar een concept van Lübbecke | Naumann | Thoben
Druk- en bindwerk: CPI – Clausen & Bosse, Leck (Duitsland)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij THOTH, Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum.

ISBN 978 90 6868 735 4

111 plekken

1. ADO Den Haag Stadion
Meer dan 110 jaar ADOratie | 10
2. Anna Paulownaplein
Terrassenplein voor locals en expats | 12
3. Archipelpoëzie
Blinde muren leren zien | 14
4. Art nouveau-stad
Kijk, kijk, kijk omhoog! | 16
5. Atlantikwall fietsroute
Recreëren én leren | 18
6. Atlantikwall Museum
Bunkercomplex uit de catalogus van Albert Speer | 20
7. Atrium City Hall
Ontmoetingsplek in het IJspaleis | 22
8. Avonturia, De Vogelkelder
De avontuurlijkste dierenwinkel van Nederland | 24
9. The Hague Beach Stadium
Sporten in bikini of zwembroek | 26
10. Museum Beelden aan Zee
Het museum dat op vele manieren verrast | 28
11. Het Binnenhof
Centrum van de macht | 30
12. Biologische boerenmarkt
Brandnetels, wilde paddenstoelen en stroopwafels | 32
13. Bonbon-Atelier Westerbeek
Een winkel met een verhaal | 34
14. Caballerofabriek
Het nieuwe werken | 36
15. Café de la Gare
Verborgen biercafé met zonnig terras | 38
16. Capriole Café
Koffie en burgers in een oud magazijn | 40
17. Chinatown
Het enige op het Europese vasteland | 42
18. Collectiv. conceptstore
Design, espresso, bagels en fietsen | 44

19. Didong
Eigenwijs Indonesisch eten | 46
20. Ditjes & Katjes
Koffiedrinken met een kat op schoot | 48
21. Druivenkwekerij Nieuw Tuinzicht
Westlands Roem op zijn best | 50
22. Duinen van Dunea
Drinkwater uit natuurgebieden | 52
23. Dunne Bierkade
Eten en drinken aan het mooiste stukje gracht | 54
24. Electriciteitsfabriek
Culturele broedplaats | 56
25. Emma's Hof
De trots van de buurt | 58
26. Escher in het Paleis
Kijken met een tweede blik | 60
27. Filmhuis Den Haag
Where movies matter | 62
28. Florencia
Van Hagenaars en Hagenezen | 64
29. Fotomuseum Den Haag & GEM
Waar twee musea in elkaar overgaan | 66
30. Galerij Prins Willem V
Kunstverzameling met eeuwenoude wortels | 68
31. Gemeentemuseum
Cultuurtempel voor de gewone man | 70
32. Museum de Gevangendoor
Vier eeuwen lang een martelgang | 72
33. Toren van de Grote Kerk
Herkenningpunt van Den Haag | 74
34. Haags Historisch Museum
Van Jan van Goyen tot ADO Den Haag | 76
35. Haagsche Broeder
Kloosterbier dat tot bezinning leidt | 78
36. Haagse Antiek- en Boekenmarkt
Van oude boeken tot gekke snuisterijen | 80
37. Haagse Bos
Koninklijk bos voor iedereen | 82
38. Haagse Markt
Hollandse bloemkolen en Surinaamse bloedworst | 84

39. Haagse Stadswijngaard
Chateau 'Haagse Heerlijkheid' | 86
40. Haagse strandhuisjes
Slapen op het strand | 88
41. Haagse Toren
De stad aan je voeten | 90
42. Hammam Kastor
Voor een schoon lichaam en een opgeruimde geest | 92
43. Haringkar Harteveld
De gezelligste plek voor haring | 94
44. Hart Beach Surfschool
Surfen, suppen, longboarden en meer | 96
45. De haven van Scheveningen
Viswalhalla | 98
46. Havenhoofden van Scheveningen
Vissen en vogelen op de pier | 100
47. Heilige Antonius Abtkerk
Grootste glasmosaïek van Nederland | 102
48. Hemels Gewelf
Licht en ruimte in de duinen van Kijkduin | 104
49. Historisch Centrum Voorburg
Stadje met dorps karakter | 106
50. Hoge Raad
Waar het recht ophoudt, begint de oorlog | 108
51. Hotel des Indes
Theedrinken in het beroemdste hotel van de stad | 110
52. Huygens' Hofwijk
Het buitenverblijf van een geniale familie | 112
53. Imkers van Den Haag
Haagse honing uit tuinen en duinen | 114
54. Indisch Monument
Het langverwachte monument | 116
55. Instock
Waar voedselverspilling op de kaart staat | 118
56. Internationaal Strafhof (ICC)
Getuige van vervolging van internationale misdaden | 120
57. De Joodse begraafplaats
Een wonderlijke plek in hartje stad | 122
58. De Jutterskeet
Strandjuten met Ome Jan | 124

59. Kanoverhuur Den Haag
Verstilde stad aan het water | 126
60. Kinderboekenmuseum
Dwalen tussen verhalen | 128
61. Koffiebranderij BOON
Versgebrande koffie in het Haagse Hofkwartier | 130
62. Kompaan
Haags craft beer | 132
63. Kooman's Poppentheater
Waar verhalen en poppen tot leven komen | 134
64. Landgoed Ockenburg
Gered door burgerinitiatief | 136
65. Lola Bikes & Coffee
Oprechte koffie in fietsenwinkel | 138
66. Louis Couperus
Met een Haagse schrijver wandelen door Den Haag | 140
67. Louwman Museum
's Werelds mooiste autocollectie | 142
68. Madestein
Recreëren aan de rand van de stad | 144
69. Mallemolen
Kunstenaarshofje van weleer | 146
70. Mauritshuis
Oude kunst in een levend museum | 148
71. Museum Meermanno
Het huis van het boek | 150
72. De Mesdag Collectie
Op bezoek bij de Haagse zeeschilder | 152
73. De Nieuwe Regentes
Nieuw theater in een oud zwembad | 154
74. Noordeinde
Kunstdwalen in de koninklijke straat | 156
75. Nutstuin
Een groene verrassing in de binnenstad | 158
76. Ooievaart
Persoonlijke rondvaart door de Haagse grachten | 160
77. Oranjehotel 1940-1945
'Geen gajes, maar Hollandse glorie' | 162
78. Oud Eik en Duinen
Het Père Lachaise van Nederland | 164

- 79 — Oudkatholieke schuilkerk
Geheim van het Hofkwartier | 166
- 80 — Paard
Podium van de Popstad | 168
- 81 — Met uitzicht op Paleis Noordeinde
De Postzegelboom, Willem van Oranje en Wilhelmina | 170
- 82 — Paleistuin
Vorstelijk struinen en picknicken | 172
- 83 — Panorama Mesdag
Gered van faillissement | 174
- 84 — Park Clingendael
De 'geheimen' van een eeuwenoud landgoed | 176
- 85 — Park Sorghvliet
De geheime tuin van Den Haag | 178
- 86 — De Passage
De liefste plek van Ferdinand Bordewijk | 180
- 87 — De Pier
Symbool van flaneren en pierewaaien | 182
- 88 — Pluk!
Plukken, wandelen, spelen en eten | 184
- 89 — Prins Hendrikstraat
Eigenzinnige eetstraat | 186
- 90 — Pulchri Studio
Vereniging voor de liefde van het schone | 188
- 91 — Regentenkamer
Kraamkamer van nieuw jazztalent | 190
- 92 — Russische kerk
In de traditie van Anna Paulowna | 192
- 93 — Rusthof
Protestants hofje naast katholieke kerk | 194
- 94 — St. Petrus Banden
Rustplaats van prominente Hagenaars | 196
- 95 — Struikelstenen
Struikelen met je hoofd en je hart | 198
- 96 — Ter Navolging
Verborgen rustplek in de grote stad | 200
- 97 — Theater PePijn
Waar alle groten klein begonnen zijn | 202
- 98 — Theeschenkerij De Waterkant
Schuitje varen, theetje drinken, en meer | 204

- 99 — Urban Farmers
Vis en groenten van het dak | 206
- 100 — Van Kleef
Klein, lokaal en ambachtelijk stoken | 208
- 101 — Van Ostadewoningen
Dorpje in de grote stad | 210
- 102 — Vers uit de Gers
De knoflookkoning van Den Haag | 212
- 103 — Visafslag Scheveningen
Dé veiling voor vis uit het Kanaal en de Noordzee | 214
- 104 — Museum Voorlinden
Moderne kunst, architectuur en natuur | 216
- 105 — Vredespaleis
Hét symbool van Vrede en Recht | 218
- 106 — Vuurtoren van Scheveningen
Het mooiste uitzicht over zee | 220
- 107 — Waalsdorpervlakte
Monumenten die tot stilte manen | 222
- 108 — Wempe & Wempe
Alles voor de mooi gedekte tafel | 224
- 109 — Westduinpark
Oog in oog met een Schotse Hooglander | 226
- 110 — Zuiderpark
Stadspark van iedereen | 228
- 111 — Zuiderstrand
Het stilste strand van Den Haag | 230

Overzichtskaarten | 232

1 ADO Den Haag Stadion

Meer dan 110 jaar ADOratie

Wie Haags bloed door zijn aderen heeft stromen, moet ten minste een keer in z'n leven naar een wedstrijd van ADO Den Haag. Of naar een rondleiding in het domicilie van de Haagse club: het moderne stadion achter het Prins Clausplein.

De voetbalvereniging 'Alles Door Oefening' werd opgericht in 1905 in een café in de Papestraat. In de beginjaren werd er op het Malieveld gevoetbald, later in een stadion in het Zuiderpark. Omdat de supporters van de tegenstander alleen dwars door Haagse woonwijken het stadion konden bereiken én omdat er geen skyboxen in zaten, heeft de gemeente in 2005 het moderne stadion aan de rand van de stad neergezet.

Tijdens de tour kom je in kamers en op plekken waar je als gewone supporter niet komt. In de Commandoruimte leer je dat dit stadion het best beveiligde stadion van Nederland is: tijdens wedstrijden houden camera's en agenten supporters in en rond het stadion in de gaten. Deze veiligheid heeft ertoe bijgedragen dat er veel families met kinderen zijn te vinden op de tribune van ADO Den Haag.

De rondleiding leidt langs de 'chicste kamer van het stadion', de Senaatskamer, waar het bestuur vergadert en spelerscontracten worden getekend. Daarnaast zit de Residentie Club, waar clubkaarthouders wat kunnen drinken en zich kunnen vergapen aan foto's uit ADO's gloriejaren en aan de portretten van ADO's grootste helden, Aad Mansveld en Lex Schoenmaker. Nog meer clubhistorie valt er te bewonderen in het ADO Den Haag Museum. Daarna mag je plaatsnemen in de zachte stoelen van de skyboxen, aan wat de 'koude-kakkant' van het stadion wordt genoemd. Als je geluk hebt, pik je een stukje training van het eerste elftal mee. In ieder geval heb je er uitzicht op het Midden-Noordvak van de harde supporterskern. Het vak is te herkennen aan de Haagse kleuren groen en geel. En natuurlijk aan het symbool van Den Haag, de ooievaar.

Adres Haags Kwartier 55, 2491 BM Den Haag, www.adodenhaag.nl | OV Tram 3, 4, halte Forepark | **Openingstijden** Voor wedstrijd tickets en het reserveren van rondleidingen zie website | **Tip** Het stadion ligt in het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg. In Ypenburg vind je Amazing Oriental, de grootste Aziatische supermarkt van Nederland.

2 Anna Paulownaplein

Terrassenplein voor locals en expats

Er zijn meer pleinen met horeca en terrassen in de stad. Bekend zijn het Plein, dat vooral ambtenaren en toeristen trekt, en de Grote Markt, hét uitgaansplein van de stad. Maar als terrassenplein is het Anna Paulownaplein in het Zeeheldenkwartier een van de mooiste. Een betrekkelijke nieuwkomer ook, want waren er enkele jaren geleden nog slechts twee tot drie terrassen, inmiddels staat het zonnige plein vol met tafels, stoelen en bankjes.

Het plein ligt net buiten het centrum, midden in een woonwijk van tweeverdieners, gezinnen en expats. Je ziet hier dan ook voornamelijk dertigers, veertigers, ouders met kinderen en je hoort Engels, Frans en Spaans om je heen. Sinds het Zeeheldenkwartier steeds meer een hippe hotspot is en het Anna Paulownaplein er het Boutique Hotel La Paulowna bij heeft, komt hier ook de wat meer ondernemende toerist.

Vaste gast op het intieme plein is de bronzen Anna Paulowna zittend op een bankje, een werk van de Russische kunstenaar Alexander Taratynov. Het plein is aangelegd in 1867 op grond die toebehoorde aan koningin-moeder Anna Paulowna, de weduwe van koning Willem II. In het kader van stadsuitbreiding werden hier ruime huizen voor welgestelde Hagenaars en winkeliers gebouwd, waaronder enkele panden met mooie Jugendstil details.

In de voormalige winkels zitten nu hoofdzakelijk restaurants met elk hun eigen karakter. Bij Room kun je de hele dag door terecht en in de zomer verkopen ze ook lekker zelfgemaakt roomijs vanuit een oude ijsfiets. Wicked Wines staat vooral bekend om zijn bar en uitgebreide wijnkaart. Bij Bite Me draait het om *sharing*: je krijgt hapjes uit alle windstreken om te delen. Publique mikt met zijn strakke interieur en stijlvol opgemaakte borden meer op het zakelijke publiek. Hortus serveert kleine, elegante vegetarische gerechten. Het is moeilijk om hier niet even op een van de terrassen neer te strijken.

Adres Anna Paulownaplein, Den Haag | OV Tram 1, halte Vredespaleis, Bus 24, halte Alexanderplein | Tip Op de nabijgelegen Kortenaerkade zit Cortenaer. Urban, ruim, mooi; een café-restaurant dat ook zo in New York zou kunnen staan, www.cortenaer.nl.

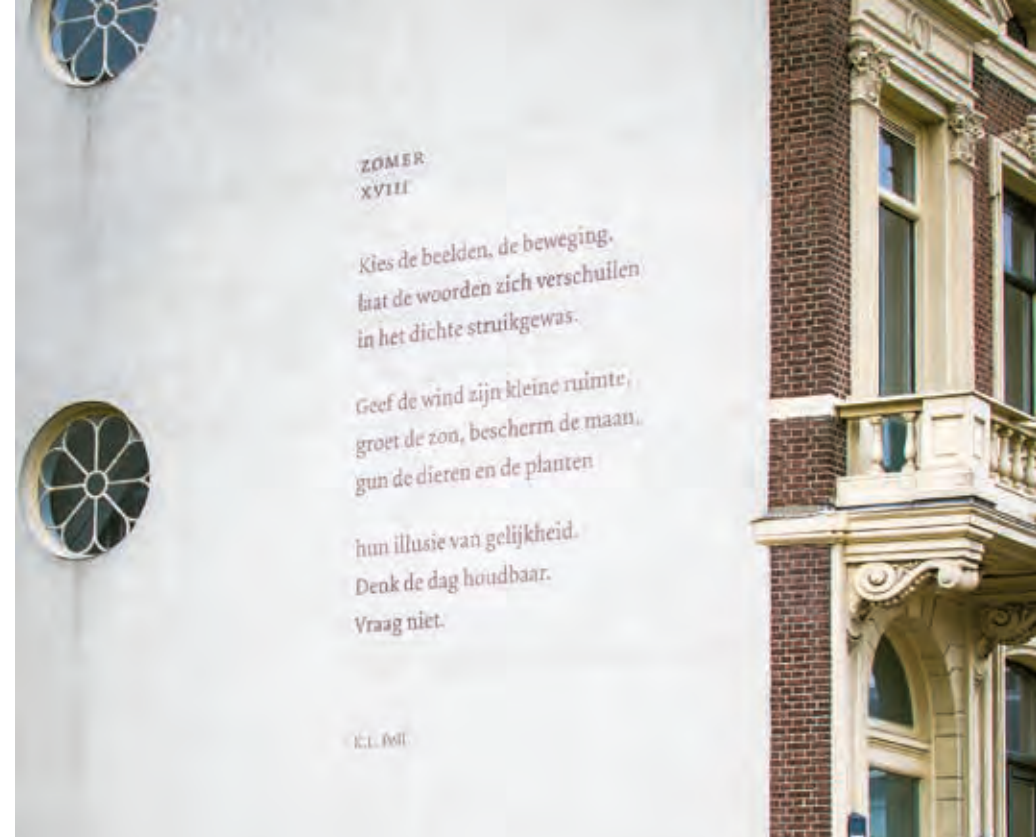
3 Archipelpoëzie

Blinde muren leren zien

Op het eerste gezicht hebben de dichters Constantijn Huygens, Hans Andreus, Emily Dickinson en William Carlos Williams weinig anders met elkaar gemeen dan dat hun gedichten in de Archipelbuurt blinde muren sieren. Wie echter even stilhoudt en de tijd neemt om de gedichten tot zich door te laten dringen, ontdekt dat er meer is dat hen bindt. Het zijn dichters die verwonderen. En daarmee doen zowel de dichters als de passerende lezer wat de stichting Archipelpoëzie beoogt: 'een moment van verstillings, van rust en ruimte bieden – een adempauze, korte reflectie, een vraag, of een nieuw gezichtspunt, zodat de passant als het ware nieuwe lucht inademt en verblijd, verrast of geraakt zijn weg vervolgt.'

Wie woont of werkt in de Archipelbuurt zou er zo maar in de haast aan voorbij kunnen gaan, de pracht van de wijk die tussen 1860 en 1890 verrees op het landgoed Duinweide. In deze wijk vestigden zich veel Indiëgangers die in de kolonie hun fortuin hadden gemaakt en dat is goed te zien aan uitbundige neorenaissancistische architectuur en de ruime lanen, villa's en pleinen. De ruim tien gedichten die door de stichting zijn aangebracht, dwingen om even stil te staan. Dat biedt de gelegenheid om niet alleen de woorden, maar ook om de schoonheid van de omgeving op te nemen.

Je kunt de gedichten natuurlijk individueel en in het voorbijgaan consumeren, maar nog leuker is het om op basis van het kaartje op de website zelf een wandeling langs de gedichtenmuren en daarmee door de Archipelbuurt samen te stellen. Begin bijvoorbeeld bij het Vredespaleis en zigzag door de buurt naar het Bankplein. Vergeet bij het lezen van de gedichten niet ook even stil te staan bij de typografie. De Haagse Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten heeft in de afgelopen decennia veel letterontwerpers opgeleid die tot de besten van de wereld behoren. Ieder gedicht eert een van hen.

Adres Archipelbuurt, Den Haag, www.archipeloezie.nl | OV Tram 1, Bus 24, halte Javastraat, Vredespaleis, Tram 9, halte Laan Copes van Cattenburch, Riouwstraat, Bus 22, halte Javastraat, Nassauplein, Bankplein | Tip Verborgen in de Archipelbuurt, op Atjehstraat 66, vind je een van de oudste cafés van Den Haag, De Tapperij, www.detapperij.net.

4__Art nouveau-stad

Kijk, kijk, kijk omhoog!

Laat tijdens een wandeling door de straten van Den Haag je blik eens langs de gevels van huizen en winkelpuien glijden. In de hofstad zijn namelijk de meeste art nouveau-panden van Nederland te vinden, de een nog uitbundiger gedecoreerd dan de ander. Vooral in het centrum, maar ook daarbuiten, zijn eind negentiende en begin twintigste eeuw echte pareltjes neergezet.

Art nouveau, Jugendstil en Wiener Secession worden in Den Haag nog weleens door elkaar gebruikt. Jugendstil komt van *Jugend*, een Duits kunsttijdschrift dat eind negentiende eeuw in München verscheen. De eigenzinnige opmaak van het blad zou later de naam Jugendstil krijgen. In Frankrijk werd deze stijl van slingerende lijnen en weelderige ornamenten art nouveau genoemd en in Oostenrijk Wiener Secession. In Nederland kreeg het de bijnaam 'slaoliestijl', nadat kunstenaar Jan Toorop een Jugendstil-affiche voor de 'Delftsche Slaolie' maakte. Verschillende namen voor min of meer dezelfde stijl, al hebben ze wel allemaal een eigen karakter.

Er zijn enkele stadswandelingen die je langs de meest opzienbarende art nouveau-huizen leiden. Eind negentiende eeuw maakte Den Haag een snelle groei door. Veel middenstanders trokken naar de stad en openden winkels die ze lieten bouwen in de toen populaire bouwstijl. Hier zijn nog steeds veel voorbeelden van, zoals 'De Goede Bron' in de Kettingstraat (nummer 29) en de gevel aan het Noordeinde waar vroeger hofbanketbakker J.A. Krul was gevestigd (nummer 44 en 46).

Straten waar veel art nouveau te vinden is, zijn de Korte Poten, de Hoogstraat en het Noordeinde. Op Denneweg 56 vind je het unieke winkelpand met gietijzeren glasgevel, in 1898 gebouwd als toonzaal voor een ijzergieterij. Achter de Denneweg op Smidswater 26 bevindt zich een van de fraaiste art nouveau-woonhuizen van de stad: 'Het huis van Lorrie', genoemd naar de architect. Mét de mooiste brievenbus van Den Haag.

Tip Art nouveau-wandelingen kun je onder andere maken met een gids van het Gilde Den Haag, zie www.gildedenhaag.nl of met Elisabeth's, zie www.elisabeths.nl.

5 Atlantikwall fietsroute

Recreëren én leren

Terwijl je in alle vrijheid deze 34 kilometer lange fietsroute door prachtige duingebieden en parken, langs boeiende bunkers en andere historische plaatsen volgt, kom je van alles te weten over het Den Haag tijdens de bezettingsjaren.

In de hofstad zijn veel restanten van de Atlantikwall, de verdedigingslinie die de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben aangelegd ter voorkoming van een geallieerde invasie. De linie, die overigens nooit is voltooid, liep van het noordelijkste punt van Noorwegen langs de kust naar beneden tot aan de grens met Spanje. De Duitsers beschouwden Den Haag als een potentieel doelwit voor een invasie en daarom kreeg een deel van de stad de status 'Stützpunktgruppe', de op één na hoogste categorie van verdedigingswerken.

Na de oorlog werden zoveel mogelijk verdedigingswerken gesloopt, bedekt of begraven. Maar het slopen was duur en op plekken waar ze niet in de weg zaten, bleven bunkers gewoon staan. In de jaren tachtig groeide bovendien het besef dat de restanten uit de oorlog ook een historische waarde hadden.

De fietsroute is gebaseerd op het fietsknooppuntsysteem en kun je bij elk knooppunt oppakken. Start bijvoorbeeld bij het Centraal Station. Je komt langs het Malieveld en Haagse Bos, waar de Duitsers een tankgracht groeven. Je fietst langs renbaan Duindigt, waar na de bevrijding voedselpakketten werden gedropt. Via Landgoed Clingendael, de Waalsdorpervlakte – waar de jaarlijkse dodenherdenking wordt gehouden – en natuurgebied Meijndel fiets je naar Scheveningen. Veel bunkers, waaronder de imposante vuurleidingspost, liggen hier nog zichtbaar in de duinen. Via Westduinpark kom je in Kijkduin waar de Duitsers een schijnvliegveld aanlegden. Vanaf 1942 was dit hele kustgebied 'Sperrgebiet': verboden voor burgers. Vlak voordat je weer bij het Centraal Station bent, kom je nog langs de verdwenen Joodse buurt rondom het Spui.

Adres Atlantikwall Museum Scheveningen, Widerstandsnest 318, Badhuisweg ter hoogte van nummers 119-133, Den Haag | **OV** Tram 9, halte Nieuwe Duinweg | **Openingstijden** apr-okt, zo 11-16 uur | **Tip** De Atlantikwall-route kun je vinden op www.route.nl (fietsroute 158310). Een brochure met fietsroute, uitleg en foto's is te koop bij het Atlantikwall Museum.

6 Atlantikwall Museum

Bunkercomplex uit de catalogus van Albert Speer

Achter je sluit een dikke deur die de ruimte gasdicht maakt. Boven je bevindt zich een drie meter dik betonnen dak. De muren zijn zeker twee meter in doorsnede, die voor zover ze aan de buitenkant zichtbaar zijn, zijn beschilderd in de kleuren van de omgeving. Met een periscoop kun je in de gaten houden wat er zich buiten afspeelt. Tijdens een rondleiding door bunker 608 in de Scheveningse Bosjes voel je je even net zo opgesloten (of waan je je even net zo veilig) als de commandant van Stützpunktgruppe Scheveningen aan wie deze betonnen schuilkelders toebehoorde.

Het bunkercomplex 'Widerstandsnest 318' maakte in de Tweede Wereldoorlog deel uit van de Atlantikwall, de verdedigingslinie die de Duitsers aanlegden om een geallieerde invasie te voorkomen. De lokale commandanten die de bunkers moesten neerzetten, bestelden bunkerbouwpakketten uit de catalogus van Albert Speer, Hilters 'huisarchitect'. Nummer 608 verwijst daarnaar. De bouwpakketten werden vanuit Duitsland geleverd en vervolgens werd in een paar weken tijd zo'n bunker uit de grond gestampt. Behalve de commandobunker zijn in Scheveningen ook een slaapbunker (catalogusnummer 622) en een wc-bunker te bezoeken. Iets verderop, begraven onder een begroeide heuvel, ligt nummer 645, de keuken. *Ikea avant la lettre.*

Heel intensief zijn de Scheveningse bunkers niet gebruikt. De commandant en zijn manschappen bewoonden de luxe villa's in de buurt en hoefden slechts een enkele keer hun betonnen schuilplaatsen op te zoeken. Na de oorlog zijn deze begraven onder puin en zand. Het Atlantikwall Museum, dat deze bunkers weer heeft laten uitgraven en inrichten, wordt bemand door enthousiaste vrijwilligers die alles over bunkers weten en in hun vrije tijd het onderhoud plegen en rondleidingen geven.

Adres Widerstandsnest 318, Badhuisweg ter hoogte van nummers 119-133, Den Haag, www.atlantikwallmuseum.nl | OV Tram 9, halte Cremerweg | Openingstijden apr-okt, zo 11-16 uur | Tip In Kijkduin kun je ook Widerstandsnest 67 HL en een deel van het ondergrondse gangenstelsel dat de bunkers met elkaar verbindt bezoeken. Zie de website.

7 Atrium City Hall

Ontmoetingsplek in het IJspaleis

Toen het strakke witte gebouw in 1995 midden in de stad werd neergezet, was het bij veel inwoners van Den Haag geen liefde op het eerste gezicht. Ze vonden het koud, kil, afstandelijk. Het had nog het meeste weg van hoog op elkaar gestapelde ijsblokken, zo werd er gezegd. Lang duurde het dan ook niet voordat het stadhuis de bijnaam 'het IJspaleis' kreeg opgeplakt. Maar zoals het met zoveel moderne bouwwerken gaat: met het verstrijken van de jaren worden ze meer geaccepteerd en zelfs omarmd. Inmiddels hebben de meeste Hagenaars het spierwitte gebouw in hun hart gesloten.

Het stadhuis is ontworpen door de Amerikaanse architect Richard Meier, die nagenoeg alleen maar witte bouwwerken op zijn naam heeft staan. Volgens Meier is wit nooit alleen maar wit. Het wordt getransformeerd door het licht dat erop valt, waardoor je vanzelf verschillende kleuren krijgt. En inderdaad, eenmaal binnen doet de enorme centrale hal, het Atrium, allesbehalve kil en koel aan. Het daglicht dat door de grote raampartijen en het glazen dak naar binnen valt, speelt met de hoge witte muren. Je voelt je er niet verloren, eerder behaaglijk. Als vanzelf wordt je blik omhooggetrokken om het lijnenspel te bewonderen.

In het Atrium zijn de gemeentelijke balies te vinden, maar er worden ook voortdurend evenementen en tentoonstellingen georganiseerd. Even je paspoort verlengen op het stadhuis is hierdoor een allesbehalve saaie aangelegenheid, want er is altijd wel wat te zien of gaande. Zo kun je zomaar terecht komen bij een indrukwekkende fototentoonstelling zoals The World Press Photo of Canon Zilveren Camera, woon je opeens de Divali Viering (het lichtjesfeest) bij of kun je even ontspannen bij een gratis live-optreden. Je kunt het Atrium natuurlijk ook bezoeken zonder een afspraak bij een van de balies. Check de facebook-pagina van Atrium City Hall voor de evenementenkalender.

Adres Spui 70, 2511 BT Den Haag, www.facebook.com/AtriumDenHaag | OV Tram 1, 2, 3, 4, 5, 6, 17 halte Spui/Den Haag Centrum, Bus 22, 24, halte Den Haag Centrum | **Openingstijden** ma-w, vr 7-19 uur, do 7-21.30 uur, za 9.30-17 uur | **Tip** Op het kruispunt Spui/Grote Marktstraat staat om de 25 m een beeld op een sokkel, een dwarsdoorsnede van de moderne Nederlandse beeldhouwkunst.

8__Avonturia, De Vogelkelder

De avontuurlijkste dierenwinkel van Nederland

Even snel een pak honden- of kattenvoer kopen is er in de grootste dierenwinkel van Nederland niet bij. Zodra de entree deur van de winkel zich achter je sluit, sta je in soort mini-dierenpretpark waar alles uit de kast is getrokken om de bezoeker een zo bijzonder mogelijke winkelervaring te geven. On-Nederlands, eerder Amerikaans, doet het hierbinnen aan.

Er is een grote vijver waar flamingo's en steltkluten op hoge poten pootjebaden, terwijl schildpadden loom vanaf hun steen toekijken en pratende papegaaien je vanaf de vijverrand af en toe iets toeroepen. Iets verderop, in de 'hondenwereld', is een hondenpub waar de trouwe viervoeter op een aangepaste barkruk even een hondenbiertje kan pakken. Of hij laat zich door zijn baasje in de 'hondenwasstraat', de *dogwash*, wassen, drogen en vertroetelen.

Voor kinderen is het er al net zo leuk als voor honden. Een gedeelte van de winkel is als avontuurlijke ZOO ingericht. Met donkere kronkelende gangen, vleermuisgrotten, reptielen, bijzondere dieren, een tempel en een grillige avonturenboom is het alsof je een filmdecor van *Indiana Jones* binnenstapt. In de ZOO wordt ook van alles voor kinderen georganiseerd: speurtochten, goud zoeken, uilenballen uitpluizen, sprinkhanen prepareren, vogelhuisjes verven en meer. Als ze het aandurven kunnen ze zelfs met een slang op de foto. Vooral in het weekend is het er druk met kinderfeestjes.

Bij het lezen van de naam van de winkel verwacht je ook nog ergens een kelder met vogels. Stop met zoeken, want die is er niet. 'De Vogelkelder' verwijst naar de allereerste dierenwinkel van de Haagse eigenaar Jan Huybers, die hij letterlijk in de kelder van zijn woonhuis had. Nu, 40 jaar later, is zijn vogelkelder uitgegroeid tot een dierenwinkel van 8.000 vierkante meter en te vinden op een industrieterrein. En groter kan het nog altijd: binnenkort komen er een Rattenriool en een Haagse Pinguin Academy bij.

Adres Kerketuinenweg 3, 2544 CV Den Haag, www.de-vogelkelder.nl | OV Tram 4, halte Dedemsvaartweg/Meppelweg, Bus 21, 26, halte Dedemsvaartweg/Escamplaan |
Openingstijden ma-vr 9.30-18 uur, za 9-17 uur, zo 12-17 uur | Tip Aan de overkant van de Dedemsvaartweg nog meer dieren: Buurtboerderij De Nijkamphoeve, www.nijkamphoeve.nl.